

Номінації цієї групи поширені переважно серед молодших за віком осіб і мають специфіку, подібну до інших антропонімів-асоціативів (за іменем, прізвищем тощо). Серед найменувань виділено такі типи асоціацій:

1. Коренева асоціація, виявлена в споріднених найменуваннях: *Комора* «комірник», *Прапор* «прапорщик», *Пожар* «пожежник», *Пошта* «поштар». Поява таких неофіційних іменувань виправдана мовленнєвою ощадливістю і зручністю для називання.

2. Семантична асоціація, виражена в метонімічних відношеннях: *Бандеролька* «поштарка», *Дротик* «майстер по залізу», *Гудок* «тракторист», *Карась*, *Окунь* «рибалки».

Деякі антропоніми потребують докладного пояснення, вони мотиваційно об'ємніші: *Буда* «чоловік, який працював на покритій грузовій машині», *Мама* «працювала вихователем у дитячому садку і була дуже доброю». Спостережено, що твірною базою цих прізвиськ слугували в основному слова-професіоналізми. Такі антропонімні номінації дуже подібні до мовних каламбурів.

Учительські прізвиська. Прізвиська вчителів у шкільних колективах заступають офіційній антропонімії. У різних школах переважно функціонують ті самі прізвиська з подібною мотивацією, але мають різних носіїв [44, с. 110].

Найуживаніше прізвисько *Директор*. У молодіжному мовленні функціонують варіанти цього прізвиська *Дерік*, *Дериктриса*. Зафіксовано антропоніми, похідні від інших назв професій учителів: *Англічанка*, «учитель англійської мови», а також *Математичка*, *Музичка*, *Фізик*, *Хімічка*.

Деякі вуличні назви постали на основі внутрішнього асоціативного зв'язку: *Глобус* «учитель географії»), *Жаба*, *Инфузорія* «учителі біології»), *Бурбон*, *Істеричка* «учителі історії»), *Аміак*, *Молекула* «учителі хімії»), *Нотка*, *Дудочка* «учителі музики»), *Автомат*, *Противогаз* «учителі допризовної підготовки»), *Інформ* «учитель інформатики»), *Свисток* «учитель фізичної культури»). У проаналізованих прізвиськах присутня виразна насмішка, навіть сарказм.

У цій групі поєднано два різновиди прізвиськ-нейтральні найменування з безпосередньою вказівкою на ремесло чи професію носія, а також прізвиська учителів, що виявляють негативний характер і особливу дошкульність.

Проведений аналіз неофіційних іменувань досліджуваної території показав, що прізвиська становлять частину загальноукраїнського антропонімікону, відображають його специфіку в способах неофіційної номінації людей та доборі її складових, особливостях їх поєднання та функціональному призначенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наливайко М. Я. Сучасні прізвиська школярів / М. Я. Наливайко // Нова філологія / Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2004. – № 1 (20). – С. 109-113.
2. Охримович В. Про сільські прозвища / В. Охримович // Житє і слово. – Львів, 1895–Т.3. – С.204 – 207.
3. Редько Ю. К. Назва професії як основа виникнення частини українських родових прізвищ / Ю. К. Редько // Дослідження і матеріали з української мови. – К. : АН УРСР, 1959. – Т. 1. – С.131-135.
4. Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1907–1909. – Т. I–IV.

Пасека О.

Науковий керівник – доц. Буда В. А.

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АРХАЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ ЛЕОНІДА КОНОНОВИЧА «ЧИГИРИНСЬКИЙ СОТНИК»

Специфіка мови художньо-історичного твору полягає у тому, що, використовуючи історизми та архаїзми, автор розкриває «перед читачем часову глибину художнього слова. Йдеться не тільки про давні реалії, зафіксовані в певних найменуваннях, а й про створення загального мовного колориту давньої епохи через вживання відповідних зворотів, сполучників, добір синонімів із старокнижної мови тощо» [3, с. 79].

Саме так спроба витворення реального часопростору поєднується із стилізацією тексту, добром мовних засобів, які наближають розповідь до доби, у романі Леоніда Кононовича «Чигиринський сотник».

За всіма ознаками роман «Чигиринський сотник» відносимо до жанру «козацьке фентезі», тобто перед нами типовий історичний твір про добу козацтва в поєднанні із фентезійними елементами. Внаслідок цього в романі поруч із типово історичною архаїчною лексикою зустрічаємо лексику старослов'янської міфології, наприклад, імена язичницьких богів.

Для всебічного аналізу архаїчної лексики роману потрібно виділити основні лексико-тематичні групи, адже вони є важливими категоріями мовного вживання й головними компонентами лінгвістичної композиції усього тексту твору. Кожна така група об'єднана тим самим родовим найменуванням та спрямована на створення конкретного художнього образу мовними одиницями. У композиції роману «Чигиринський сотник» виділяємо декілька тематичних груп.

Перша лексико-тематична група «Побут» найбільша, оскільки включає в себе застарілі слова, які описують життя козаків, старшин і звичайних людей XVI століття. Такі деталі автор вводить з метою відтворити особливості історичного колориту епохи. Найчастіше це назви частин осель, меблів, страв та

напоїв, посуду, знярядь праці, грошей, одиниць виміру, одягу. Наприклад, *кабиця* (яма, де вміщують казан, під яким розкладають вогнище для варіння, топлення чоґо-небудь) [5, Т.4, с. 64], *сволок* (балка, яка підтримує стелю в будівлях) [5, Т.9, с. 100], *варенуха* (горілка, зварена з медом і сухими фруктами та ягодами) [5, Т.1, с. 292], *чепіґа* (рукоятка в плузі) [5, Т.11, с. 294], *цебер* (велика дерев'яна або металева посудина у вигляді конічного або циліндричного відра, якою підіймають воду з колодязя) [5, Т.11, с. 191], *таляр* (старовинна срібна монета, що була в обіґу в Німеччині, Чехії, Італії та ін.) [5, Т.10, с. 28], *семряґа* (верхній селянський одяґ із грубого домотканого полотна) [5, Т.9, с. 22], *кобеняк* (суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяґ з відлогою) [5, Т.4, с. 200] тощо. У тексті застаріла лексика витворює гармонійну композицію: «*На подвір'ях топилися кабиці, а на них парували здоровезні казани, коло яких поралися кашовари*» [4, с. 66].

Другу лексико-тематичну групу «Січ» утворюють застарілі лексичні одиниці на позначення зброї, явищ військової справи, назв козацтва, національних клейнодів. Такі слова допомагають виразно відобразити суспільні відносини, соціальний стан персонажів, особливості життя на Запорізькій Січі, її силу та міць. Наприклад, *ятаґан* (старовинна холодна зброя, середня між шаблею й кинджалом, що має фіґурний вигин, увігнуте лезо) [5, Т.11, с. 659], *ґаківниця* (довга і важка рушниця, з ґаком на прикладі, яка була на озброєнні запорізьких козаків у XV—XVI ст) [5, Т.2, 18], *сулиця* (спис) [5, Т.9, с. 833], *ґніздюк* (козак, що осів на одному місці і має власно господарство) [5, Т.2, с. 95], *бурлака* (людина без постійної роботи і постійного місця проживання) [5, Т.10, с. 28], *низовик* (запорізький козак з низов'я Дніпра) [5, Т.5, с. 411], *ґерць* (окремі сутички, поєдинки українських козаків з ворогами перед боєм) [5, Т.2, с. 57], *кіш* (місце перебування запорізьких козаків) [5, Т.4, с. 171], *хоружва* (короґва) [5, Т.11, с. 131], *бунчук* (булава з металевою кулькою на кінці і прикрасою-китицею з кінського волосу) [5, Т.1, с. 257]. Подекуди архаїчна лексика у взаємодії з синтаксисом та стилістикою речення додає тексту урочистості, наближує читача до настрою, який намагається передати автор: «*Як поґамувалося січове коло, подали Хмельницькому булаву із наґолів'ям зі слонової кості й підняли над ним три бунчуки — знак то був, що тепер правдивий він ґетьман, а не названий, як досі було*» [4, с. 520].

До третьої лексико-тематичної групи «Імена і прізвища історичних діячів» належать імена відомих історичних діячів, полковників війська Запорізького, ґетьманів тощо. Наприклад, *Наливайко*, *Хмельницький*, *Богун*, *Павлюґа*, *Конецьпольський*. Зокрема, неоднозначний історичний персонаж Яків Барабаш зображений автором так: «*Та Барабаш піниться та лютує, а Михась на місці стоїть і тільки удари відбиває, та так легко, що замилуєшся*» [4, с. 122].

Четверта лексико-тематична група «Імена давньослов'янських богів та назви міфолоґічних персонажів» вводиться із метою колоритно відобразити фентезійну частину роману. Зустрічаємо такі приклади: *Чорнобоґ* (боґ темряви, ночі, зими, холоду, але водночас таємничості, ворожіння, марення, сну), *літавиця* (міфічна істота, яка спокушає молодих чоловіків) [1, Т.2, с. 371], *Дана* (богиня життя) [2, с. 166]. Поруч із застарілими лексемами назви таких персонажів, їх характеристики, діалоги органічно виглядають у тексті: «*Літавиці в'ються над Базавлуцьким пралісом... чекають на здобич, котору ми в Останній кріпості одвоювали!*» [4, с. 11].

Остання лексико-тематична група «Етнічні та географічні назви» — це назви національностей або географічних об'єктів. Наприклад, *Почайна*, *поляни*, *Богемія*, *татаре*, *ляхи* тощо. У текст автор вводить їх таким чином: «*А було се перед навалою шереметів, що Ґолунь спалили і на Зарубі розруїнували храм Пречистої панни*» [4, с. 236].

Отже, роман Леоніда Кононовича «Чигиринський сотник» дає широку епічну картину історичної епохи доби козацтва. Він включає в себе велику кількість елементів минулої мовної практики, які можна розподілити на такі основні лексико-тематичні групи: «Побут», «Січ», «Імена і прізвища історичних діячів», «Імена давньослов'янських богів та назви міфолоґічних персонажів» й «Етнічні та географічні назви». Найчисленнішою є група слів на позначення старовинної зброї, амуніції, військових регалій, а також слова на позначення фентезійного сегменту роману. Дослідження мови роману дозволяє стверджувати, що автор відобразив історичний колорит епохи козацького часу завдяки створенню семантико-стилістичної єдності тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ґрінченко Б. Д. Словник української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Ґрінченко. — К.: Наукова думка, 1996—1997. — Т. I—IV.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. — К.: Довіра, 2006. — 703 с.
3. Єрмоленко С. Я.. Нариси з української словесності. — К.: Довіра, 1998. — 431 с.
4. Конович Л. Ґ. Чигиринський сотник. — Харків: Фабула, 2016. — 528с.
5. Словник української мови. В 11 т. — Київ: Наукова думка, 1970—1980.

Басалиґа К.

Науковий керівник — доц. Буда В. А.

ЛЕКСИЧНА СИНОНІМІЯ В ТВОРІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «ЗАБУДЬ-РІЧКА»

Лексика мови постійно збаґачується. Це відбувається за рахунок слів, які різні за звучанням та написанням, але мають близьке або тотожне значення, тобто синоніми. Їх вважають показником краси та гнучкості як літературної мови загалом, так і індивідуального стилю письменника. А. І. Єфімов, розглядаючи синоніміку та прийоми її використання, зазначає, що «за кожним синонімом стоїть смислова та стилістична своєрідність, тобто тонкі, досить специфічні відтінки» [2, с. 211]. З цієї думкою погоджується М. Ф. Палевська і